



Arkeologisk utredning

TUNAGÅRDEN

kring avrättningsplats L1999:755 i Hesse
Stora Tuna socken, Borlänge kommun
Dalarnas län



Arkeologisk rapport 2023:1

Eva Carlsson & Greger Bennström

Arkeologisk utredning

TUNAGÅRDEN

kring avrättningsplats L1999:755 i Hesse
Stora Tuna socken, Borlänge kommun
Dalarnas län

Eva Carlsson

Greger Bennström

Dalarnas museum

Arkeologisk rapport 2023:1

Renritning: Eva Carlsson

Form: Eva Carlsson

Framsida: Undersökningsområdet före sökschaktsgrävningen fotograferat från norr. Foto: Lee Widegran Lundin

Rapporten finns på Dalarnas museums hemsida och i Forsök

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Fastighetskartan: © Lantmäteriet.

Terrängkartan: Lantmäteriet (CC0)

Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2023

ISSN 1400-8815

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Antikvarisk bakgrund	7
Syfte.....	8
Metod	8
Arkivstudier.....	8
Sökschaktsgrävning.....	8
Genomförande.....	8
Arkivstudier	8
Sökschaktsgrävning.....	9
Resultat	9
Arkivstudier.....	9
Äldre inventering.....	9
Arkeologisk dokumentation	9
Kartanalys	10
1600-talets landskap	10
1800-talets landskap	10
1900-talets landskap	12
Sökschaktsgrävning.....	13
Tolkning	14
Utvärdering och potential	17
Referenser.....	17
Arkiv	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Bilaga 1, Schaktbeskrivning.....	19
Kontexter.....	20



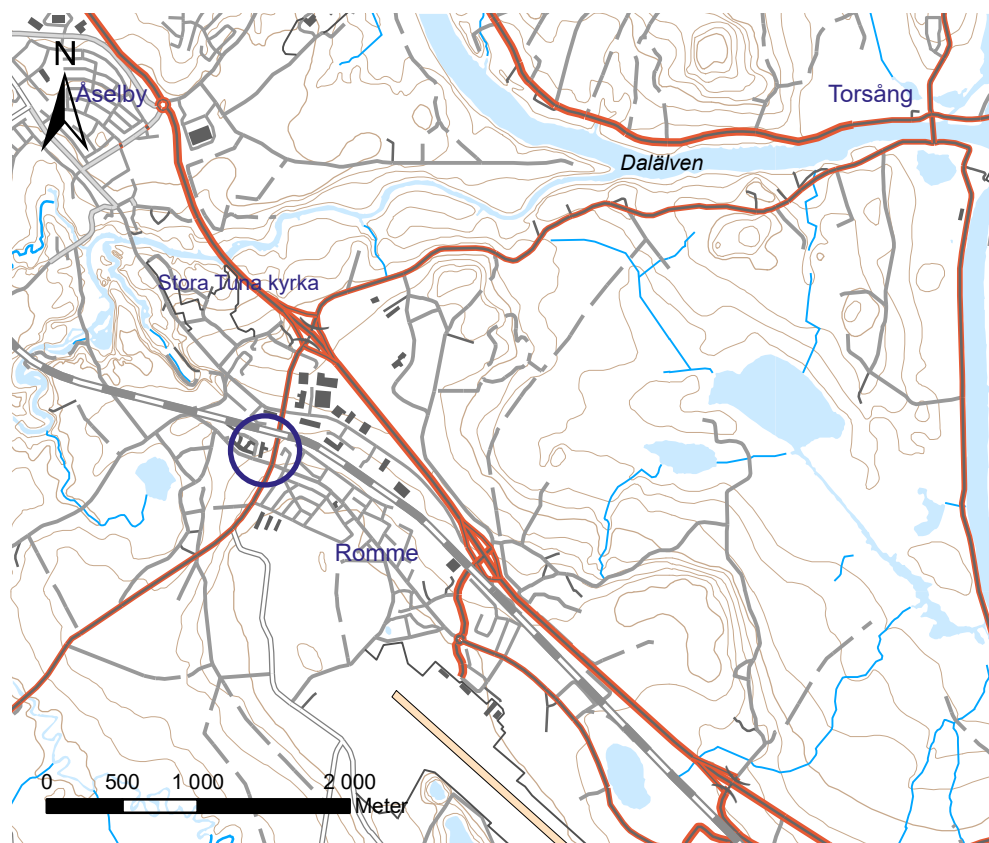
Utredningsområdet ligger i södra delen av Dalarna, öster om Borlänge. Det inramade området motsvarar figur 1.

Sammanfattning

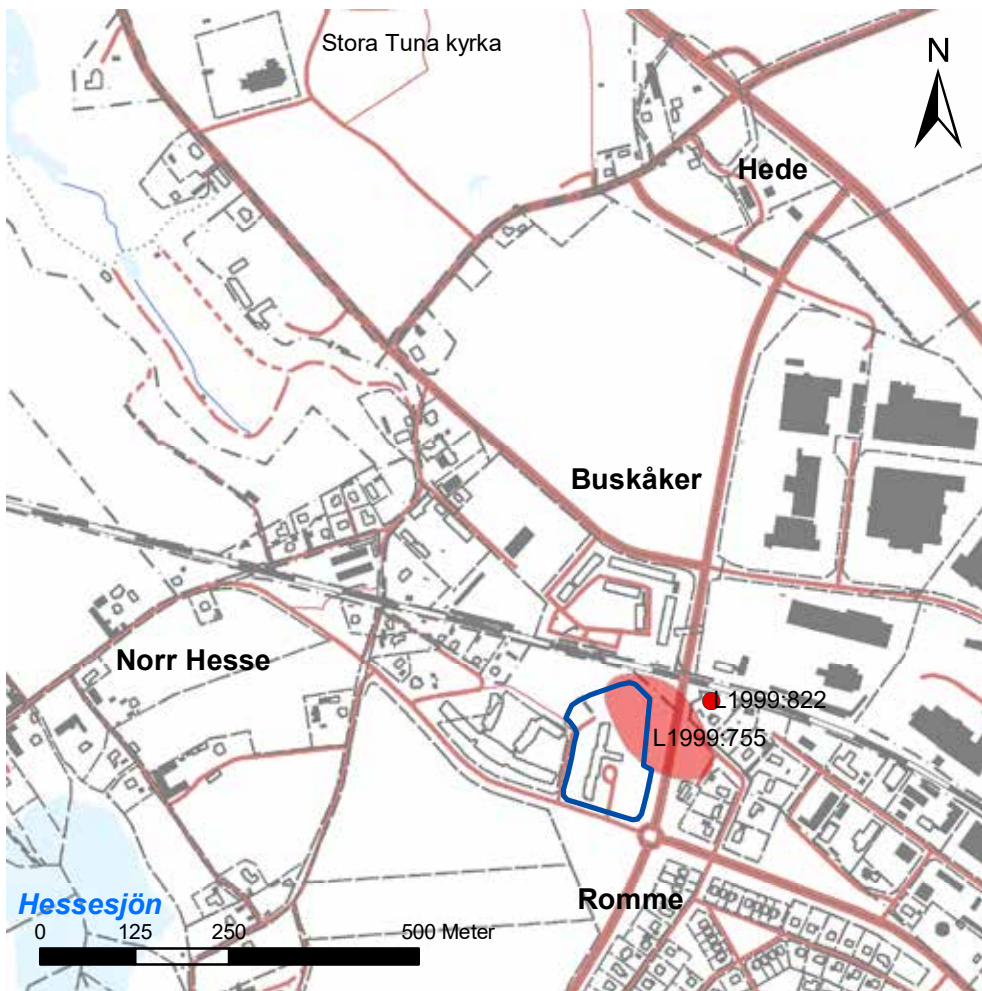
Inför planerad exploatering har en arkeologisk utredning gjorts i anslutning till avrättningsplats L1999:755 i Hesse, öster om Borlänge. Utredningen har besått av arkiv- och kartstudier inklusive analyser samt provgrävning.

Området ligger strax söder om den gamla landsvägen till Dalarna, således en central plats mellan byarna på Tunaslätten. Uppgiften om att där funnits en avrättningsplats är tveksam, det var inte vanligt att en sådan fanns så centralt i bygden under nyare tid. Däremot har det hittats människoskelett i området. Det finns uppgifter om att ben hittats i ett sandtag, men främst det fynd som gjordes på 1950-talet. Kan det istället röra sig om tidigmedeltida gravar?

Kartanalysen indikerade att utredningsområdet legat i utkanten av Hesse by, vid gränsen mot fägatan och landsvägen. Således inte centralt i någon by, men centralt i landskapet och på mark som inte hade de bästa odlingssegen-skaperna.



Figur 1. Utdrag ur terrängkartan. Utredningsområdet låg inom den blå cirkeln. Skala 1:50 000.



Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med utredningsområdet markerat med blått och de aktuella lämningarna med rött. Skala 1:10 000.

Sökschaktgrävningen visade att det var svårt att hitta spår av den tidigare markytan. Det kan bero på att delar av området använts som sandtäkt, men material verkar också vara påfört. Det kan härröra från bygget av den plan-skilda korsningen strax bredvid. Det betyder att det är mycket svårt att avgöra om det finns lämningar kvar under de omrörda massorna, men det är inte troligt. Dalarnas museum anser att inga ytterligare arkeologiska insatser är nödvändiga för det aktuella arbetsföretaget. Lämningar kan däremot finnas kvar under vallen och järnvägen samt öster om Smedjebacksvägen.

Inledning

Dalarna museum har gjort en arkeologisk utredning steg 1 och 2 i Hesse, Stora Tuna socken, Borlänge kommun (figur 1). Utredningen bestod av arkiv- och kartstudier samt sökschaktgrävning.

Utredningsområdet är bebyggt och har använts för äldreboendet Tunagården. Det består av en huslänga i två våningar. Lokalerna ska nu utvecklas för samhällsändamål vilket förväntas innebära anläggningsarbeten. Förutom huskroppen finns parkmark, asfalterade ytor, en vall mot järnvägen och en bred slänt mot Smedjebacksvägen. Detta begränsade främst var sökschaktgrävningen kunde göras.

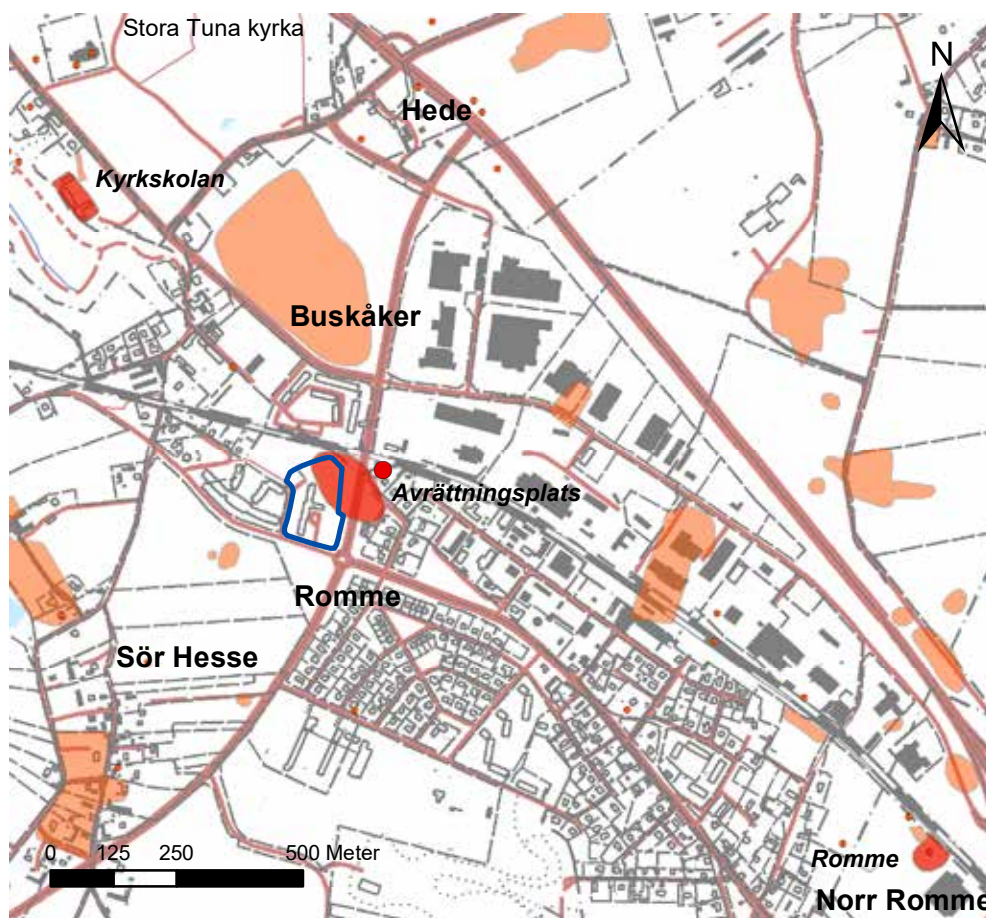
Det finns uppgifter om att en avrättningsplats legat inom fastigheten. Den har legat på gränsen mellan Buskåker och Hesse byar, söder om järnvägen mellan Borlänge och Säter, just där vägen passerar järnvägen (figur 2). Uppgiften ansågs dock osäker. Vägen har tidigare fungerat som landsväg från Säter upp mot Siljansområdet. I början av 1960-talet byggdes korsningen om och vägen går numera i tunnel under järnvägen. Ett skelett kom fram på 1950-talet, vid grävning något längre österut.

Länsstyrelsen Dalarna har därför beslutat om en arkeologisk utredning, dnr 431-742-2020, inför kommande exploatering. Vectura Fastigheter AB är exploatör.

Antikvarisk bakgrund

I Buskåker–Hesse strax söder om järnvägen finns en avrättningsplats registrerad i Kulturmiljöregistret (KMR). Den noterades 1929, registrerad på 1960-talet som Stora Tuna 302:1 och benämns numera L1999:755 (figur 2). Avgränsningen av lämningen är hypotetisk och lämningen i sig är osäker. Den har bedömts som övrig kulturhistorisk lämning i KMR. Smedjebacksvägen passerar idag tvärs igenom lämningen.

På östra sidan om Smedjebacksvägen påträffades ett skelett 1956. Det har registrerats som grav L1999:822, tidigare Stora Tuna 302:2, men saknar antikvarisk bedömning (figur 2). Fyndet gjordes 8 meter söder om banvallen



Figur 3. Utsnitt ur fastighetskartan med registrerade lämningar markerade med orange. De röda markeringarna visar den aktuella avrättningsplatsen, men också skelettfynden vid Kyrkskolan och vid Romme. Skala 1:15000.

och på 1 meters djup. Platsen efterundersöktes av t.f. landsantikvarie Kerstin G:son Berg (1956).

Inom Hesse by finns främst blästbrukslämningar och bytomter registrerade i KMR samt ett runstensfragment. Inga gravar har registrerats. Endast ett fåtal arkeologiska undersökningar har gjorts, främst schaktningsövervakningar. I den närliggande byn Romme har däremot både rester av blästplatser och gravhögar undersökts (Pagoldh & Carlsson 1996). I Romme har det också hittats skelettgravar (figur 3) daterade till 900-talet (Wedberg 1996). Fynd av skelett har även gjorts längre västerut, vid Kyrkskolan (figur 3). De har länge tolkats som en avrättningsplats från 1500-talet, men har genom datering visat sig vara från 1200-talet (Wehlin et al. 2018).

Under medeltiden var det vanligt att avrättningsplatser låg synliga för ortsborna, ibland nära tingsplatsen som i sin tur låg nära kyrkan och kyrkogården. Senare flyttades avrättningsplatserna till socknarnas utkanter. I Stora Tuna finns två kända, de ligger på gränsen mot Gustafs socken (Wehlin et al. 2018).

Syfte

Utredningens syfte var att ta reda på om fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Utredningen ska preliminärt avgränsa fornlämningarna inom utredningsområdet.

Metod

Arkivstudier

För arkivstudier har material från Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR) använts. Historiska kartor ur lantmäteriets arkiv både lantmäteristyrelsens arkiv, lantmäterimyndighetens arkiv och Rikets allmänna kartverk samt Riksarkivets kartsamling har studerats. Vidare har uppgifter sökts i Dalarnas museums arkiv, Antikvariska Topografiska arkivet och i hembygdsböcker.

Kartorna har rektifierats mot fastighetskartan och tolkats.

Sökschaktsgrävning

Sökschakten grävdes på norra delen av planområdet. De grävdes med grävmaskin utrustad med planeringsskopa. Schakten grävdes skiktvis ned till naturlig orörd mark eller till det djup där anläggningar eller kulturlager påträffades. Schaktbotten och eventuella anläggningar eller kulturlager rensades för hand i plan. Schakt, anläggningar och lager dokumenterades i skrift och med fotografering samt mättes in med RTK.

Genomförande

Arkivstudier

Den första moderna inventeringen av fornlämningar, den så kallade snabbinventeringen, gjordes 1929. Uppgifter ur den har kompletterat den information som finns i KMR vad gäller avrättningsplatsen. För skelettfyndet har Dalarnas museums arkiv, ATA och tidningsklipp varit till hjälp.

Kartanalysen har kunnat göras för flera tidsskikt, 1600-tal, 1800-tal och

1900-tal. För kartstudier av området har geometrisk jordebok från 1641-43 använts, vidare storskifteskartor från 1838 samt generalstabskartan uppmätt 1894 och producerad 1898. Den har tryckt i senare versioner, där främst det allmänna vägnätet justerats, t.ex. 1934, 1957 och 1962. Upplagan från 1934 innebar inga förändringar inom aktuellt område (Hedemora J243-90-1, 5), 1957 hade vägen mot Halvarsgårdarna byggts om och kartan från 1962 visar delar av nya förbifarter runt Borlänge (DM arkiv). Även ekonomiska kartan framställd 1962-1966 har använts (13F 0g).

Sökschaktsgrävning

En preliminär rapport med resultaten från etapp 1 redovisades för länsstyrelsen. Länsstyrelsen beslutade då att endast den norra delen, där L1999:755 var markerad, skulle sökschaktgrävas. Det betydde en yta på knappt 5 000 kvm.

Totalt grävdes 14 schakt. Matjord och fyllnadsmassor grävdes bort skiktvis med grävmaskin utrustad med planeringsskopa. Schaktbotten och delar av schaktväggarna rensades för hand. I några av schakten grävdes djupare gropar för hand i botten av schaktet för att försöka utröna om naturlig mark nåtts eller inte.

Resultat

Arkivstudier

Äldre inventering

En snabbinventering gjordes i Stora Tuna under juli och augusti månad 1929 av jägmästare A Karlén. Då påträffades 17 fornlämningar varav fyra osäkra. I rapporten redogörs för att det gjorts skelettfynd på fyra platser i socknen, vilka enligt tradition har varit avrättningsplatser: Buskåker, Sör Romme, Rommehed och vid Stora Tuna kyrka (DM arkiv 015214).

På Buskåker byallmänning, omedelbart väster om landsvägen och söder om järnvägsövergången, har man enligt uppgift funnit skelett invid en banvaktarstuga i ett sandtagsområde. Antalet visste man ej. Enligt Karléns uppgifter från prosten Pettersson i Sundborn skall den sista som avrättades där hetat Duva. När denne avrättades kunde han emellertid ej meddela (DM arkiv 015214).

Dessa uppgifter tog sedan med vid fornminnesinventeringen för ekonomiska kartan 1966 och gavs nummer 302:1 i Stora Tuna socken.

Arkeologisk dokumentation

På östra sidan om Smedjebacksvägen påträffades ett skelett 1956. Fyndet gjordes av banarbetare Elof Persson. Alla skelettdelar låg i systematisk ordning och kraniet var det sista man fick fram. Fyndet gjordes 8 meter söder om banvallen och på 1 meters djup. Fyndplatsen var belägen i västra hörnet av en dressinkur på SJ:s område. Den beskrivs också ligga 100 meter öster om järnvägsövergången vid Buskåker. Platsen efterundersöktes av t.f. landsantikvarie Kerstin G:son Berg (1956).

Skelettet har undersökts av Gejvall, som bedömde att det var från en ca 35 år gammal man. Han konstaterar också att det inte gick att iakttaga några skador på skelettet, inget som pekar mot avrättning (ATA 1746/56).

Kartanalys

Tunaslätten har under århundraden varit en utpräglad jordbruksbygd med ett centralt läge i Dalarna. Där finns spår av människors verksamheter sedan stenåldern, men det är främst under yngre järnålder som spåren blir tydliga, med spår av gravar, gårdar, blästbruk m.m. Bygden fortsätter vara betydelsefull under medeltiden och då blir det tydligt att området strax söder om Tunaån var centralt. Där byggdes kyrkan. Landsvägen upp mot Siljan passerade Tunaån strax intill kyrkan. Och söder därom, vid Hessesjön, växte gårdsklungorna. Hesse var den största byn på Tunaslätten 1550, då 25 bönder betalade skatt (Samuelsson 1959). Öster om kyrkan låg också byarna/gårdarna Hede, Buskåker och Romme, den senare också en stor by.

Öster därom vidtog ett hedområde som inte lämpade sig lika bra för odling, men var betydelsefull på annat sätt. Bynamnen Hede och Hesse har sitt ursprung i ordet för hed (Ståhl 1959). Namnet Romme har med ett öppet rymligt område att göra och det kan också syfta på heden. Det vidsträckta sandområdet sträcker sig från Hesse en dryg mil åt sydost.

Byarna Hede, Hesse och Romme har skriftliga belägg från 1300-talet, vilket är tidigt (Ståhl 1959). Buskåker avviker på flera sätt, namnet syftar på odling och äldsta belägget är från 1500-talet. Det är förmodligen en avgärda enhet, troligen från Hede.

1600-talets landskap

Buskåker, Hesse, Norr Romme m.fl. byar karterades i samband med att en geometrisk jordebok upprättades över Stora Tuna på 1640-talet. Dessa skattehemman karterades 1641-43 (U3: 6-7, 13, 14-15, RA). De visar ett närmast helt uppodlat landskap på bägge sidor om landsvägen (figur 4).

Hesses gårdar låg samlade nere vid Hessesjön. Bebyggelsen var i stort sett omringad av åkergården, medan ängsmarken främst fanns sydost om sjön. Hemmanen i Romme låg mer utspridda i åkermarken, medan det i Buskåker, Hede och vid kyrkan endast fanns ett fåtal gårdar. Ett hemman bestod ofta av flera gårdar. Det skattehemman i Norr Romme som låg närmast landsvägen kallades t.ex. "Up i byn" och bestod av sex gårdar.

Landsvägen till Dalarna passerade i fägatan strax nordväst om UO mot Stora Tuna kyrka och Tunaån. I sydost användes marken främst för skogs- och mulbete.

Den ungefärliga markeringen för avrättningsplatsen ligger i norra kanten av Hesses inägomark, sydvästra delen inom ett åkergärde och resten på utmarken norr om. Denna utmark kan närmast liknas vid en bred fägata med Norr Rommes och Buskåkers åkermark norr därom.









Strax nordost om markeringen fanns ett mindre åker- och ängsgärde tillhörande Norr Romme. Det tillhörde inte de åkergården som brukades i tvåsåde utan var förmodligen uppodlat senare, men kan tidigare ha varit enbart äng eller eventuellt en nyodling. Det benämndes Aldertäppan. Namnet låter lite ålderdomligt, men hur det ska tydas har inte utretts. Alder i Alderbäcken hör samman med trädet al, men det är tveksamt om den tolkningen passar här.

1800-talets landskap






Vid storskiftet 1838 var landsvägen tydligt utritad. Delar av Hesses nordöstra bygräns gick längs vägen. På andra sidan låg Buskåkers by (figur 5). Fägatan var borta.

Teckenförklaring till historiska kartöverlägg






BEBYGGELSESMBOLER

	Område med ett flertal byggnader eller tätare bebyggelse
	Enstaka hemman, hemman i by
	Torp
	Mindre byggnad t ex lada
	Vattenkvarn
	Våderkvarn
	Större byggnad
	Kyrka











KOMMUNIKATION

	Väg
	Grind
	Milstolpe
	Bro
	Kavelbro

GRÄNSER (FYSISKA OCH ADMINISTRATIVA)

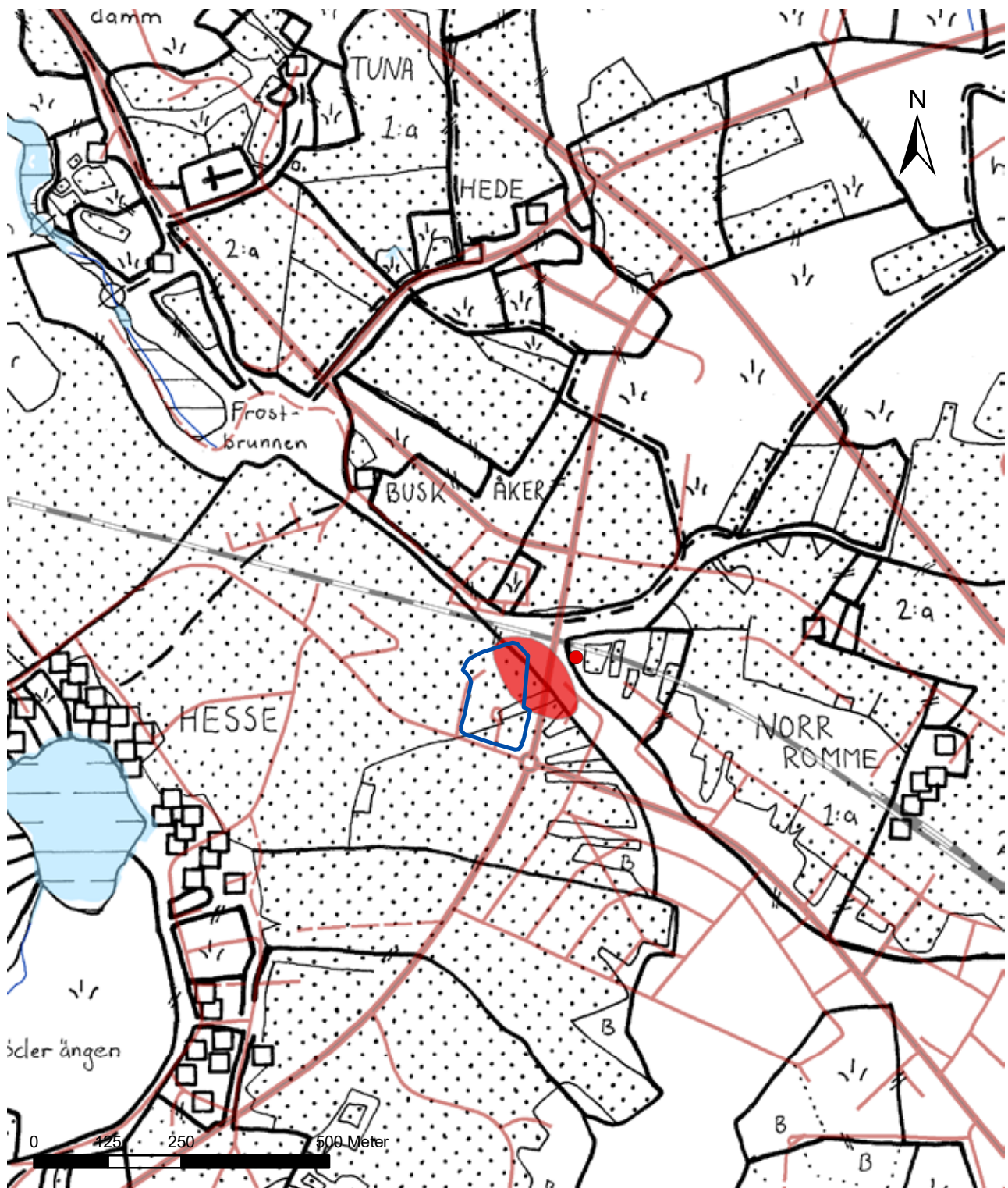
	Sockengräns
	Jordregisterenhet, gård/by
	Underordnad gräns, t ex gård i by
	Gränsmärke
	Hägnad

MARKSLAG

	Åker, 1:A, 2:A, utsädesårgångar
	Ödesåker, linda
	Äng
	Äng, delvis beskadad
	Äng, sank (sidvallsäng)
	Myr
	Backe
	Lövskog, barrskog
	Sjö
	Vattendrag

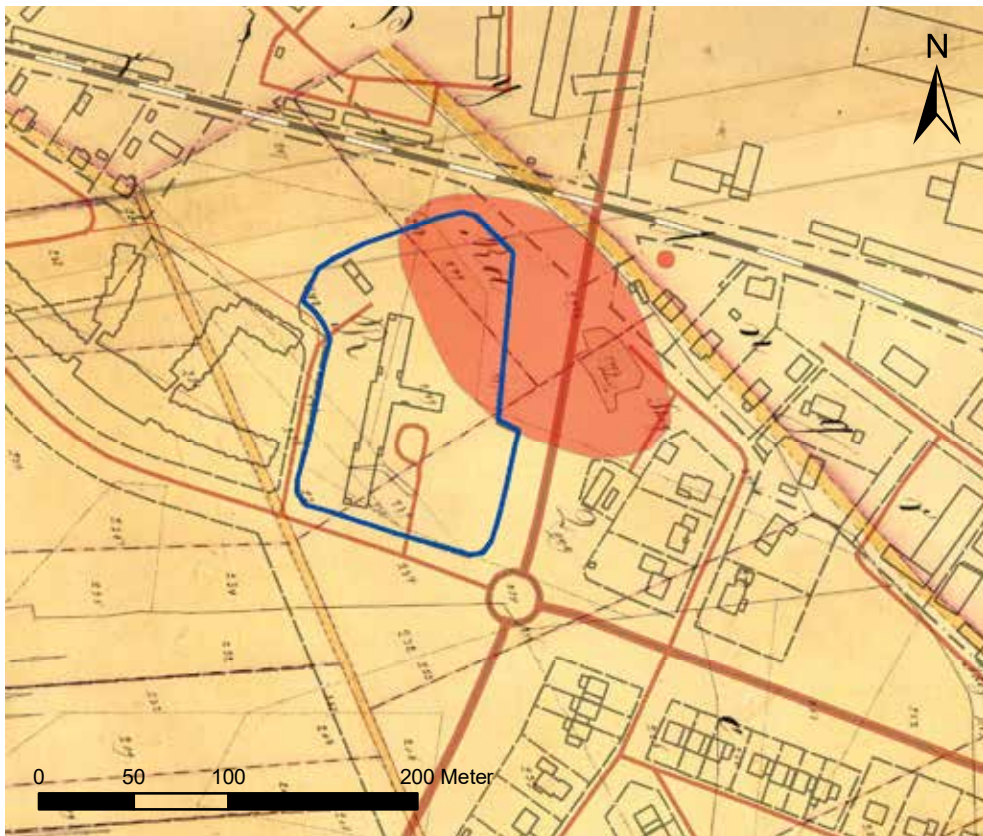
ÖVRIGT

	Källa
	Gärdeslag



Figur 4. Geometrisk jordebok för Buskäker, Hesse, Hede och Norr Romme. Kartorna har renritats och rektifierats mot fastighetskartan. Moderna vägar syns i rött. I mitten syns UO och avrättningsplats L1999:755. Skala 1:10000. Teckenförklaring, se motstående sida.

Storskifteskartan visar ett stort antal gårdar vid Hessesjön. Området nordost om bebyggelsen upp mot landsvägen brukades som åker. Ett mindre område närmast vägen klassades som skogsmark. I samband med skiftet gjordes en del förändringar, bl.a. drogs nya vägar över åkermarken (U46-52:3).



Figur 5. Storskiftet 1838 rektifierad mot fastighetskartan. Landsvägen har markerats med gult på storskifteskartan. Avrättningsplatsen låg söder därom. Skala 1:4000.

Det nu aktuella utredningsområdet låg i nordöstra delen av Storå kern, men den delen var mindre bördig och strax söder därom står det angivet skog på kartan.

Buskåker storskiftades också 1838 (U46-15:1). Inägomarken bestod då nästan bara av åkermark. Bebyggelsen hade ökat och flyttats närmare landsvägen.

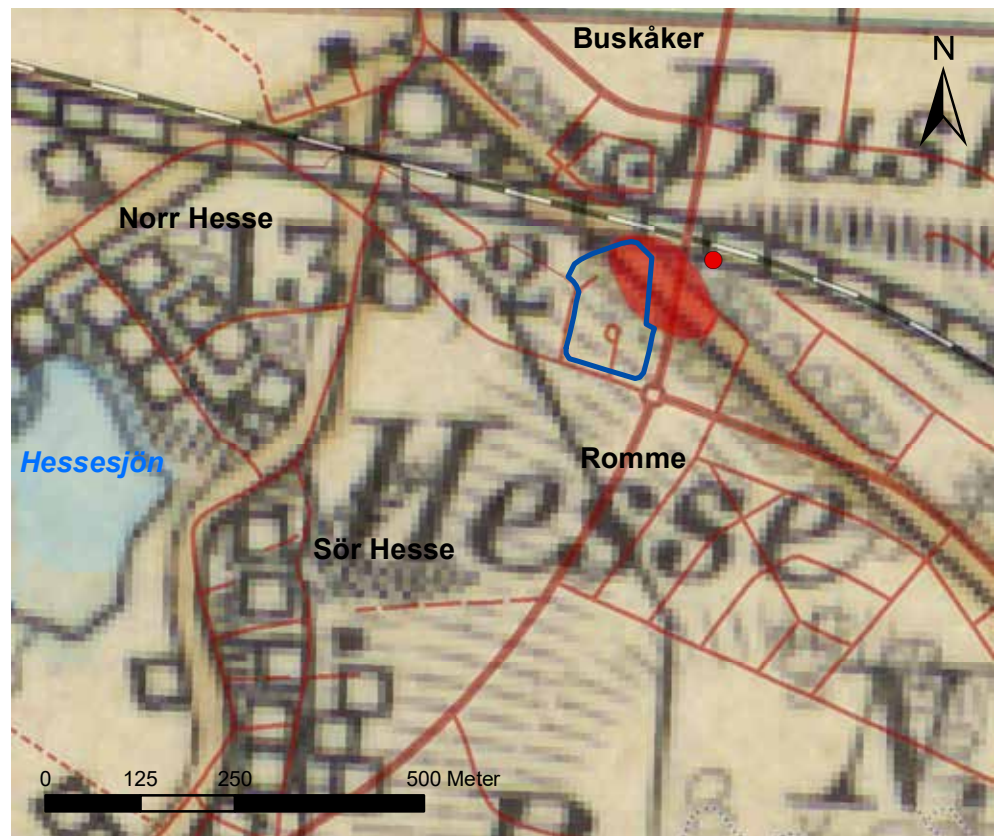
Järnvägen från Krylbo till Borlänge och vidare till Insjön öppnades för trafik 1881 (Isacson 2019). Det innebar en påtaglig förändring i landskapet och ledde till att en järnvägsstation i Romme anlades och att flera korsningar väg/järnväg tillkom. Söder om Buskåker tillkom tre korsningar, förutom den för landsvägen mot Säter, två vägar söderut mot Hesse. Bebyggelse uppfördes längs vägarna.

1900-talets landskap

Generalstabskartan från 1935 visar, som tidigare nämnts, att från vägkorsningen i Buskåker gick två vägar till Hesses gårdar och en, landsvägen, österut mot Sör Romme (figur 6). Alla vägar passerade järnvägen via separata korsningar (Hedemora J243-90-1). Så var det även vid kompletteringen 1957. Då kartbilden är i liten skala har den förenklats. Landsvägen kantades av en allé.

En stor förändring av Borlänge skedde från 1950-talet, när nya villaområden byggdes i t.ex. Gylle och Åselby, men även i Romme, dvs egentligen i östra delen av Hesses åkermark.

På 1960-talet skedde stora förbättringar av vägstandarden i Borlänge. En ny riksväg, en förbifartsväg genom Stora Tuna, byggdes norr om den gamla landsvägen. En ny väg hade också byggts från riksvägen åt sydväst till Hesse.



Figur 6. Generalstabskartan från 1935 (Hedemora J243-90-1) visar bl.a. järnvägen och de tre vägarna som då korsade järnvägen vid Hesse. Skala 1:10000.

Några år tidigare hade vägen från landsvägen vid Hesse till Halvarsgårdarna byggts om. En nya vägsträckning byggdes under järnvägen i det område som markerats som avrättningsplats. På 1960-talet var detta område ej brukad mark.

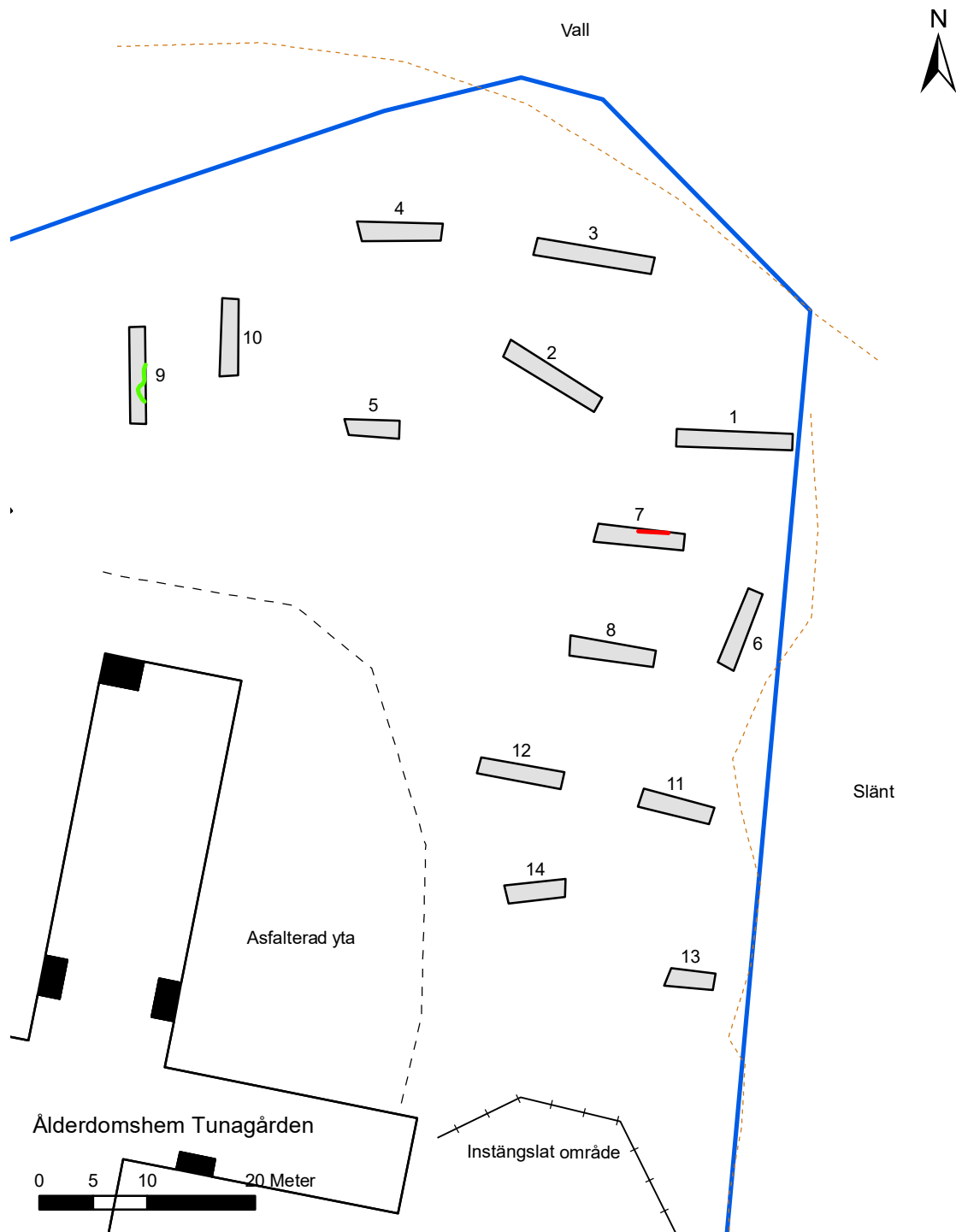
Flygfotot som utgör underlag för fastighetskartan visar att det då gick en lokalväg genom områdets västra del och att området väster om den vägen var obeväxt (figur 8).

Sökschaktsgrävning

Området där sökschaktgrävningen skedde begränsades av släntningen mot Smedjebacksvägen och en vall mot järnvägen. Snett genom den sydvästra delen av schaktområdet gick också en vattenledning och direkt väster därom fanns en asfalterad väg med vändplan.

Totalt grävdes 14 schakt (figur 7). Schakten som grävdes var 4,5–10,8 meter långa, 1,6 meter breda och 0,2–1,3 meter djupa. För en närmare beskrivning av schakten, se bilaga 1.

Schakt 1–3 grävdes ner till vad som uppfattades som den naturliga orörda marken på ca 0,5 meters djup. Senare schakt visade dock att ren silt och sand hade använts som fyllnadsmaterial, vilket gjorde det svårt att avgöra om det var naturlig orörd mark eller utfyllnad i flera av schakten. Naturlig orörd mark nåddes med säkerhet i schakt 9. I botten av schaktet framkom ett 0,2 meter tjockt äldre matjordslager, L1, och under det naturlig mark. Schaktet var beläget nedanför en flack västsluttning. Botten i det 0,4–0,8 meter djupa schaktet låg på 137,48 meter över havet. I schakt 7 dokumenterades spår av matjord, L2.



Figur 7. Vid sökschaktgrävningen grävdes 14 schakt. I schakt 7 och 9 dokumenterades äldre matjordslager. Skala 1:600.

I matjordslagren i schakt 7 och 9 hittades några fragment yngre rödgods och ett fragment fajans. De kunde preliminärt dateras till 1700-talet. Fynden sparades inte.

Tolkning

Georeferering av äldre kartor kan inte göras exakt, men utifrån kartanalysen har den utpekade avrättningsplatsen legat på gränsen mellan Hesses åkergär-

den och ett område av utmarkskaraktär mellan Hesses och Buskåkers samt Norr Rommes åkergården. Det långsmala området som syns på 1600-talsöversläggen har använts som fägata, men det är också där landsvägen mellan Siljan och Mälardalen gått. Fägatan delade sig vid den utpekade avrättningsplatsen och en arm gick norrut mellan Buskåker och Norr Romme byar. Att marken delvis har haft utmarkskaraktär kan tala för en avrättningsplats, men den är centralt belägen och enligt uppgift 1929 brukad långt fram i tiden. Det talar emot en avrättningsplats just där. Avrättningsplatser under senare århundraden brukade ligga vid sockengränsor, medan medeltida avrättningsplatser oftare låg mer centralt.

Det uppges att det hittats människoben på avrättningsplatsen, men det är inte närmare preciserat. 1956 framkom däremot ett skelett som dokumenterades och togs omhand. Det framkom vid grävningar i järnvägsslänten och togs omhand av polisen. Platsen dokumenterades i efterhand av landsantikvarien. Materialet finns på Historiska museet i Stockholm.

Då platsen ligger i och kring en vägsträckning byggd omkring 1960 har det rätt osäkerhet om lämningarna är rätt placerade geografiskt. Kartstudier och det faktum att vägen som omtalas var landsvägen, senare riksvägen, mot Borlänge och vidare mot Siljan, gör att det förefaller vara rätt plats. Ombyggnaden omkring 1960 bidrar till osäkerheten, men korsningen väg/järnväg flyttades bara ca 90 meter. Däremot har den nya vägen och tunneln troligen förstört en del av lämningen. Det kan järnvägen också ha gjort, men banvalven verkar omkring 1960 snarare vara uppbyggd på befintlig mark, men det kan ha ändrats sedan dess.

Uppgiften om att där funnits ett sandtag, finns det inget belägg för på storskifteskartan. Det var annars vanligt att man vid storskiftet undantog mark som skulle fortsätta vara samfärd för vägar, sandtag m.m. Att det ändå tagits sand från den smala remsan skogsmark i detta sandiga område är däremot inte konstigt.

Om där funnits en avrättningsplats är naturligtvis osäkert. Det rör sig i så fall förmodligen om en medeltida, så uppgiften om att någon i början av 1900-talet skulle minnas namnet på den sist avrättade stämmer knappast. En annan möjlig förklaring till skeletten är att det rör sig om ett tidigmedeltida gårdsgravfält med skelettbegravningar. Det ligger inga kända gårdar i dess omedelbara närhet, men vi känner inte till några järnåldersgravar i Hesse, det bör ha funnits någonstans. Men de kanske odlades bort innan gravarna i t.ex. Tuna uppmärksammades på 1600-talet.

Det skulle vara intressant att datera det tillvaratagna skelettet för att få en bättre uppfattning om i vilket århundrade lämningarna kan placeras.

Det verkar inte ha skett några förväxlingar av gatu-/järnvägs korsningar. Däremot skulle man utifrån var skelettet hittades kunna tänka sig att den hypotetiska avgränsningen av avrättningsplatsen snarare skulle ligga lite längre österut. Det finns en svårtydd uppgift i undersökningsrapporten att marken varit lite upphöjd i området där skelettet hittades. Fyndplatsen låg på 1600-talet troligen inom Aldertäppan i Buskåker.

Utredningsområdet har genomgått stora förändringar de senaste hundra åren genom bygget av järnvägen 1881 och den planskilda korsningen ca 1960. Det är möjligt att en tillfällig väg gått över utredningsområdet när den planskilda korsningen byggdes. Det finns också uppgifter om ett sandtag som skulle kunna ha tillkommit i samband med järnvägsbygget eller vid något senare projekt. Det är dessutom möjligt att åtminstone en del av de massor som grävdes bort när den planskilda korsningen byggdes tippades inom utredningsområdet. Dels är marknivån högre där än i omgivningen och dels



Figur 8. Flygfotograferingen för ekonomiska kartan gjordes 1962-63. En stor del av utredningsområdet brukades då ännu som åker. Nordöstra delen var delvis obeväxt. Skala 1:2 000.

framkom inget som kunde tolkas som äldre markyta vid sökschaktgrävningen, förutom i det västligaste schaktet. En stor del av ytan saknade växtlighet i början av 1960-talet och den ser ut att bestå av sand eller annat naturligt material. Marken verkar åtminstone vara omgrävd (figur 8).

I modern tid har utredningsområdet varit utsatt för stora ingrepp. På flygfoton tagna på 1950- och 1960-talen syns flera generationer vägar genom utredningsområdet. Där syns bl.a. en vägsträckning i nord-sydlig riktning. Sannolikt har den anlagts som en tillfällig förbifart i samband med byggandet av Smedjebacksvägen.

Det var endast i schakt 9 som ett äldre matjordslager och därunder naturlig orörd mark med säkerhet kunde iakttas. Matjordslagret motsvara förmodligen åkerjordern som brukades in på 1960-talet.

Den orörda markytan låg i schakt 9 på 137,48 meter över havet. Den nuvarande markytan invid övriga schakt i området låg ca 139–140 meter över havet, vilket bör betyda att den naturliga orörda marken har legat omkring 1,5–2,5 meter under dagens marknivå. Inga schakt nådde detta djup då det av säkerhetsskäl skulle innebära omfattande släntning eller andra säkerhetsåtgärder.

I schakt 7 påträffades ett mullhaltigt lager, vilket i fält tolkades som ett eventuellt äldre matjordslager. Något liknande lager kunde dock inte iakttas i de intilliggande schakten, varför det sannolikt ingick i utfyllnaden.

Inga tydliga spår av den mindre vägen genom undersökningsområdet kunde iakttas vid schaktningen. Möjligen skulle lagret med runda stenar och sand i schakt 12 och 14 kunna vara spår efter vägen.

Utvärdering och potential

Uppgiften om en avrättningsplats var vag och avgränsningen schematisk. Dokumenterade och traderade skelettfynd antyder dock att människor begravts i området och det rör sig kanske snarare om en tidigmedeltida gravplats. För att få en bättre uppfattning om huruvida det rör sig om en avrättningsplats eller en järnålders-tidigmedeltida begravning skulle en datering av det tidigare upptagna skelettet var av betydelse.

Det är inte sannolikt att området där schakten grävdes innehåller några bevarade kulturhistorisk intressanta lämningar, eftersom det under 1900-talet har genomförts omfattande markgrepp på platsen. Dalarnas museum föreslår därför att den undersökta delen av L1999:755 kan exploateras. Det är däremot möjligt att det finns lämningar kvar under vallen och järnvägsbanken norr därom.

Referenser

- Isacson, Maths (2019). Järnvägar. Folkareboken. En tidsresa genom Avesta, By, Folkärna, Grytnäs
- Pagoldh, Monika & Carlsson, Eva (1996). Rommeholen - bytomt och gravfält. Arkeologisk undersökning av raä 413A och 780 i Stora Tuna socken, Borlänge kommun, Dalarna. Dalarnas museum Arkeologisk rapport 1996:8
- Ståhl, Harry 1959. Tunabygdens ortnamn och gårdsnamn. Stora Tuna, en sockenbeskrivning.
- Samuelsson, Eivor 1959. Medeltid och femtonhundratals. Stora Tuna, en sockenbeskrivning.
- Wedberg, Viking (1996). Romme – järnframställning och gravar för tusen år sedan. Arkeologisk undersökning av fornlämning 372 i Stora Tuna socken, Borlänge kommun, Dalarna. Dalarnas museum Arkeologisk rapport 1996:14.
- Wehlin et al. (2018). Avrättningar och centralmakt i Stora Tuna i Dalarna under den tidiga medeltiden. Fornvännen 2018/4.

Arkiv

- ATA Antikvarisk Topografiska Arkivet, Riksantikvarieämbetet, 1746/56
Dalarnas museums arkiv, DMA 015214
- KMR, Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister, app.raa.se/open/fornsok
- LMV Lantmäteriet, www.lantmateriet.se/historiskartor:
Lantmäteristyrelsens arkiv, U46-15:1,
Rikets allmänna kartverk, generalstabskartan Hedemora J243-90-1, 5,
Ekonomiska kartan 13F 0g
Riksarkivet, riksarkivet.se/visa-kartsamlingar U3: 6-7, 13, 14-15

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-742-2020
Fornreg, uppdragsnummer:	202200028
Socken:	Stora Tuna
Fornlämning, RAÄ-nr:	302:1-2
Fornreg, lämningsnummer:	L1999:755
Fastighet:	Hesse 44:8
Koordinater, mitten:	N 6700993
(SWEREF99 TM)	E 526652
Höjd (RH 2000):	137,3–142,9 m.ö.h.
Inmätning:	RTK
Utförandetid:	2022-05-23 – 2022-05-24
Undersökt yta:	175 kvadratmeter
DM projektnummer:	1802
DM diarienummer:	141/20
DM foto accessionsnr:	DM ARK1802
Kartanalys	Eva Carlsson
Fältpersonal:	Greger Bennström Lee Widegren Lundin
Projektansvarig:	Eva Carlsson

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1 Schaktbeskrivning

Schakt 1

1,6 m br och 0,2–0,5 m dj
0,1 m tj grästorv/matjord av brun silt
0,2–0,3 m omrörd grå-beige silt m rikligt inslag av stenkross, grus och enstaka järnfragment
I botten syntes orange-grå silt med inslag av småsten, ojämn botten
Troligen ej naturlig markyta i botten.

Schakt 2

1,6 m br och 0,35–0,4 m dj
0,1 m grästorv/matjord av brun silt
0,2 m brun-grå sandig silt, melerad med småsten
0,15 m ljus gråbeige sandig silt med enstaka stenar. Synlig i botten, ojämn botten.
Skikt med grus i Ö änden direkt under matjord.
Oregelbunden svacka med recent raseringsmaterial (bl.a. tegel, spik m.m.) ca 1 m från Ö änden.
Troligen ej naturlig markyta i botten.

Schakt 3

1,6 m br och 0,4–0,5 m dj
Norra schaktväggen:
0,3 m grästorv/matjord av brun sandig silt
0,2 m ljusbrun ren sand
3 m lång sträcka, hela schaktbredden i Ö änden recenta utfyllnadsmassor i flera skikt med riklig mängd sten. Även asfaltkross, tegelkross. Bestod främst av gråbrun till gråbeige varvig silt och sand.
I V halvan av schaktet syntes en försänkning med liknande utfyllnadsmaterial som syns direkt under matjorden och ned i en svacka i S schaktväggen. Innehöll färre stenar. Annars bestod det av varvig sandig silt. 0,4–0,6 m dj, 4 m långt, upp till 1 m br. Synligt i schaktbotten, S halvan av schaktet.
Troligen ej naturlig markyta i botten.

Schakt 4

1,6 m br och 0,5–1 m dj
0,1–0,2 m grästorv/matjord av brun silt
>1,1 m varvigt utfyllnadsmaterial bestående av främst silt, men även sand och lera. Innehöll recent material. Bitvis mycket kompakt.
Ingen naturlig markyta påträffades.

Schakt 5

1,6 m br och 0,7 m dj
0,2 m grästorv/matjord av brun silt
0,1–0,2 m ljusbeige siltig sand
>0,2 m gråbeige varvid lerig silt med mycket

stenkross, stenar. Utfyllningsmassor även i botten.

I NÖ hörnet 1x0,6 m brunorange sandig silt med inslag av småsten i botten.

Ingen naturlig markyta påträffades.

Schakt 6

1, m br och 0,3–0,5 m dj
0,1 m grästorv/matjord av brun silt
I N änden fanns ren lerig brungrå silt, kompakt direkt under grästorv/matjord. Minst 0,3 m tj.
Nedgrävning? startar ca 1 m S om N änden av schaktet. Svagt sluttande profil. 2 m S om N änden syns bara nedgrävningens utfyllnadsmassor i schaktet. Innehöll varvig fyllning av gulbrun till gråbrun silt och sand. Minst 0,35 m dj. Bitvis kompakt och lerigt.
Troligen ej naturlig markyta i botten.

Schakt 7

1,6 m br och 0,4–0,8 m dj
Ö halvan, N schaktväggen:
0,1 m grästorv/matjord
0,4 m varvig och omrörd lerig silt
0,2 m mörkbrun kompakt silt m inslag av kolfläckar, enstaka fynd av keramik + glas. (L2= tidigare matjordslager?)
0,05 m brungrå sandig silt i botten av schaktet
V halvan av schaktet endast utfyllnadsmassor direkt under grästorv/matjord. Innehöll varvig gråbrun silt inkl mycket stenkross

Schakt 8

1,6 m br och 0,5–1 m dj
Blandade oregelbundna skikt som innehöll utfyllnadsmassor av blandade material, främst beige sandig silt och brun stenig silt. Innehöll recenta material av plast, glas, järn, asfaltkross m.m. i samtliga skikt. Ca 1,2 m tj.
Eventuell naturlig silt 1,2 m under marknivå.
Beige-grå silt. Om naturligt är ursprunglig markhorisont borta.
En 0,4 m dj spadgrop grävdes på botten av schaktet. Där syntes 0,2 m utfyllningsmassor överst och 0,2 m beige-grå silt underst.

Schakt 9

1,6 m br och 0,4–0,8 m dj (djupast i N halvan)
V schaktväggen: 0,12 m grästorv/matjord av brun silt
0,3 m omrörd brun matjord med sten
0,2 m brun matjord med enstaka kolbitar
0,1 m beigeorange sand/mo, naturlig mark
Den naturliga marken påträffas 137,48 möh.

Kant av utfyllning, eventuellt delvis nedgrävd
L1, syntes utmed schaktets SÖ kant. 0,9 m br
och 3 m l i plan.
Fyllning av grå till brun siltblandad lera. Inslag
av tegelkross, glas, slagg.
0,2 m djup syns i profilväggen. Fortsätter nedåt,
ca 0,3 m vid stick med jordsond.
Utfyllning syns i Ö schaktväggen hela vägen
åt N. Ligger direkt ovanpå 0,2 m tj matjord.

Schakt 10

1,6 m br och 0,9–1 m dj + 0,25 m dj spadgrop
(djupast i Ö)
0,1 m grästorv
0,2 m omrörd påförd matjord
>0,8 m påförda utfyllningsmassor av skikt av
lera, sand och silt med inslag av recenta ma-
terial och stenar.
Ingen naturlig markyta påträffades.

Schakt 11

1,6 m br och 0,7–1,2 m dj + 0,3 m dj spadgrop
i Ö änden
0,15 m grästorv/matjord av brun silt
0,1–0,25 m varvig pågörd matjord
>0,9 m utfyllnadsmassor av främst silt med
inslag av recenta föremål, tegel, asfaltskross,
trä och sten.
Ingen naturlig markyta påträffades

Schakt 12

1,6 m br och 0,7–1 m br + 0,3 m dj spadgrop i Ö
(sch djupast i Ö)
0,1 m grästorv
0,2 m varvig utfyllnad av brungrå sandig silt
0,15–0,3 m rundade stenar/rullstenar i brun
sand – vägsikt?
>0,8 m beige sand/mo med inslag av grå ler-
fläckar och rostorange sandfläckar. Naturlig?
Samma lagerföljd i hela schaktet.

Schakt 13

1,6 m br och 1,3 m dj
0,3 m grästorv och siltig brungrå matjord
0,2–0,4 m gråbrun varvig siltig lera
>1m siltig sand/mo med linser av matjord/brun
silt. Omrört. Sannolikt påförda utfyllnings-
massor.
Ingen naturlig markyta påträffades

Schakt 14

1,6 m br och 0,7 m dj
0,1 m grästorv
0,2 m varvig utfyllnad av brungrå sandig silt
0,15–0,3 m rundade stenar/rullstenar i brun
sand – vägsikt?
>0,1 m beige sand/mo med inslag av grå ler-
fläckar och rostorange sandfläckar. Naturlig?
Samma lagerföljd i hela schaktet.

Kontexter

L1

Äldre matjordslager 0,2 m tjockt, bestående av
gråbrun siltblandad lera med inslag av tegel-
kross samt glas- och slaggfragment.
Schakt 9

L2

Äldre matjordslager? 0,2 m tjockt bestående av
mörkbrun kompakt silt med inslag av kol samt
enstaka fragment av glas och keramik.
Schakt 7



Dalarnas museum

Postadress

Box 22, 791 21 Falun

Besöksadress

Stigaregatan 2-4, Falun

Tel 023-666 55 00

info@dalarnasmuseum.se

www.dalarnasmuseum.se